

Zvezdana Pavlović, Beograd

ČUVANJE DIJALEKATSKIH CRTA U TOPONIMIMA

Određene lekseme govornog jezika preuzimaju funkciju imenovanja različitih geografskih objekata i na taj način ulaze u onomastički sistem, postaju onomastičke reči. Nastale u okvirima narodnih govora one nastavljaju da žive u njemu, kao poseban sistem, ali sa svim odlikama toga govora. Koje su to dijalekatske osobine koje se reflektuju i čuvaju u onimima, i kako to izgleda na samom materijalu?

Sve dijalekatske crte, potencijalno, mogu biti prihvaćene u onomastičkim rečima. Stvarna situacija to ne potvrđuje. Onimi, imajući funkciju imenovanja, egzistiraju samostalno; kontekstna situacija za njih nije relevantna, bez obzira što će, u zavisnosti od govorne situacije, imati svoje mesto u realizaciji rečenice. Sintaksičke osobenosti ne mogu ostaviti traga u njima. Oni ostaju to što su, njihova se semantika ne menja. Akcenat može da ima vidnu funkciju u onomastičkim rečima. Njegova funkcija se oseća u uporednom proučavanju onomastičkog materijala različitih dijalekata i time različitih akcenatskih sistema. U okviru jedne govorne zone ne tako bitnu, samo kao faktor preciznog prikazivanja materijala. Govorne osobine iz kruga fonetskih promena su najčešće prisutne u toponimima.

Ovom prilikom je analiziran toponimski materijal iz tri regiona prirenske-timočkog dijalekta: oblast oko Trgovišta¹ (zona *a*, 35 sela), oblast Poljanice² (zona *b*, 21 selo) i Belog Potoka³ (zona *c*, 20 sela). U toponimima su praćene ove dijalekatske crte: čuvanje poluglasa, čuvanje vokalnog *l*, čuvanje *-l* u finalnom položaju, promene u suglasničkim grupama *mn* > *vn*, *vn* > *mn*, čuvanje grupe *sl*, čuvanje grupe *cr*.

I Toponimi u kojima je beleženjem potvrđeno čuvanje poluglasa ili je u njima refleks *a*, biće navedeni u ovoj grupi:

a) Kladyньс × 9, Kladyнče × 4, Tьnka artina × 3, Golubьс, Pakьlnica. Sa izvršenom vokalizacijom poluglasa ima samo tri primera: *Kladanac × 2, Kladanče.*

¹ Stevanović Vl., Mikrotoponimija opštine Trgovište, Onomatološki prilozi I, Beograd 1979. — skraćena Stev.

² Zlatanović M., Toponimi Poljanice, PPJ Novi Sad. X. — skr. Zlat.

³ Nikolić R., Poljanica i Klisura, SEZb VI. — skr. Nik. R. Bogdanović N., Govor Bučuma i Belog Potoka, SDSb XXV. — skr. Bogd.

b) Nema zabeleženih primera sa sačuvanim izgovorom poluglasa: *Kladanac, Samovilski kladanac, Stari kladanac, Kladančine, Kladančiki, Jankovo kladanče.*

c) Nema zabeleženih toponima tipa *Kladanac*.

II Vokalno *l*

a) U poziciji vokalnog *l* beleže se četiri fonetske varijante:

<i>l̥</i>	<i>lb</i>	<i>li</i>	<i>lu</i>
<i>Dlga njiva</i> × 2	<i>Dl̥ga arnica</i>	<i>Dliboka dolina</i>	<i>Duboka dolina</i>
	<i>Dl̥ga artina</i>	<i>Dliboka padina</i>	<i>Duboka padina</i>
	<i>Dl̥ga ornica</i>	<i>Dliboki dol</i>	<i>Duga njiva</i>
	<i>Dl̥ga livada</i>		
	<i>Dl̥ga njiva</i> × 3		
	<i>Dl̥gi lom</i>		
	<i>Dl̥go njivče</i>		

Dok se u ovoj zoni prilično čuva izgovor vokalnog *l* u onimima, severnije u zoni *b*) su običnije zamene sa *li* i *lu*.

b) *Dlibokvica* (Zlat.)

Dliboki dol (Zlat.)

Dliboko jezero (Nik. R.)

Dluga njiva × 2

Dluge barice

Kod R. Nikolića, stariji materijal, zabeležena su i dva mikronaziva sa vokalnim *l* : *Dlge njive, Dlgı ugor*.

c) Iz ove zone ima tri primera. U dva je na mestu vokalnog *l* znak za prelaznu vokalsku vrednost — šva uz *l*, a u trećem je grupa *li* : *Dl̥gi del Tl̥sti del; Dliboka padina*. Prema autoru Bogdanoviću N. primera sa očuvanim vokalnim *l* nema ni u govoru (str. 176).

III Čuvanje *l* u finalnom položaju ili na kraju sloga

a) U ovoj zoni je gotovo dosledno čuvanje ovoga *-l*:

Del; Dol, Golemi dol, Beljev dol, Vrani dol; Dolnja maala × 4, *Dolnjo selo, Dolnjo studenče, Dolnja mustavenica, Dolnja osojna, Dolnja mala; Selska češma, Selski izvor, Selski klaḍḅnc.*

Ovo *l* je iščezlo samo u onimu *Donja mala* × 3.

b) U toponimima ove zone imamo, za razliku od prethodne, situaciju da se u fonacionom procesu finalno *-l* modifikovalo u *-ja* u tipu *del*:

Deja (Zlat., Nik. R.), *Drenovi deja* (Nik. R.), *Krivi deja* (Zlat., Nik. R.),

Milošev deja (Zlat., Nik. R.), *Sinorski deja, Šinderski deja* (Nik. R.).

Samo jedan toponim je zapisan u obliku *Bajin dol* sa neizmenjenim krajnjim *-l*.

c) U ovoj zoni nije zabeležen ni jedan primer toponima sa grupom *-ja* na mestu *-l*. U njoj se čuva finalno *-l* u toponimima ali se i u samom govoru sve više menja u *-o* (Bogd., 176 str.):

Vrlı del, Grujin del, Didin del, Pod Jovanov del, Tl̥sti del, Dl̥gi del; Dol, Dolčina.

IV Promene u suglasničkim grupama

1. Grupa *mn* u *gumno*

a) Tendencija čuvanja grupe *mn* u onomastičkoj imenici *gumno* i mikronazivima od nje izvedenim je dosledno sprovedena u ovoj zoni:

Gumno × 5, *Gumnište* × 5, *Kod gumno*, *Kolevo gumno*, *Ljiganovo gumno*, *Petkovo gumno*, *Stara gumna*, *Staro gumno* × 3. Jedan primer u kome je izvršena disimilacija ove grupe ne remeti dobijeno stanje: *Mičino gumno*.

b) U primerima koje je, dosta davno, zabeležio Nikolić R. čuva se grupa *mn*: *Gumnište* × 3, *Gumništa*, a u skorašnje zapisanim Zlatanovićevim izvršena je disimilacija: *Novkovo gumno*, *Staro gumno* × 2.

c) Izostaju primeri iz ove zone.

2. Pojava regresivne asimilacije u grupi *vn* u toponimima izvedenim od *Ravn-*

a) *Gornje ramnište*, *Ramnište* × 4, *Ramniška*, *Ramni del*, *Ramna njiva*, *Ramni rid*; *Ramnjak* × 5, *Ramnjac*. Samo u jednom primeru je sačuvana grupa *-vn*: *Ravnište*.

b) Gotovo ravnomerno se sreću onimi u kojima je izvršena asimilacija i oni u kojima je grupa *vn* neizmenjena:

Ramna padina, *Ramna reka*, *Ramni deja*, *Ramni deo*, *Višanova ramnina*, *Ramnjak* × 3 i

Ravna banja, *Ravne bare*, *Ravnapad*, *Ravnjak*.

c) Izostaju primeri toponima iz Belog Potoka.

3. Upotreba stare grupe *sl* u toponimima fitonimskog tipa

a) *Sliva*, *Crna sliva*, *Slive* × 2, *Slivčiki*, *Kod slive*.

b) I u ovoj zoni je sačuvana grupa *sl* u toponimima:

Sliva (Zlat., Nik. R.), *Sliva glava*, *Avramove slive*, *Stivnica* × 2 (Zlat.), *Slivnjak*, *Slivovica* × 2, *Slivče* (Nik. R.).

U jednom od ranijih radova⁴ konstatovala sam, prema starijem materijalu R. Nikolića, da u bliskoj oblasti Vlasini i Krajištu nije zabeležen ni jedan toponim sa ovom grupom.

c) Nema toponima sa ovom grupom, a isto tako nema ni u govornoj leksici ove grupe, u fitonimskim izvedenicama, sudeći po rečniku koji je Bogd. priložio uz rad.

4. Čuvanje grupe *cr* u fitonimskim onimima

a) *Crešnje*, *Crešnjino drvo*, *Crešnjica*, *Crešnjov kamen*.

b) Zabeležena su dva toponima sa grupom *cr*: *Crešnja*, *Crešnjica* (Zlat.).

⁴ Pavlović Z., Dijalekatske crte u nazivima mikrotoponimskog tipa, JF XXX, Beograd 1973, str. 481—488.

c) Nema primera ni u govornoj leksici (Bogd., 176 str.) ni u toponimima.

5. Primeri sa metatezom

a) *Garvanska mahala, Lojzište × 2, Pladnište, Staro pladnište.*

b) U oblasti Poljanice metatezu imaju ovi toponimi:

Garvanica × 2, Garvan, Garvanačko priče, Garvanik; Lojzište (Zlat.).

c) Nema primera.

V

Leksema *golem* je veoma frekventna u funkciji odredbe u sintagmatskim onimima.

a) **GOLEMA:** *glava × 4, padina × 5, njiva × 10 livada × 4, ornica × 5, arnica, osojna, buka, dolina.*

GOLEMI: *dol × 8, zabel × 2, ličevac, šip, kamen × 3.*

GOLEM: *šip, šibak, čukar.*

GOLEMO: *orniče, drvo, osoje.*

GOLEME: *buke, kruške, osoje.*

b) **GOLEMA:** *dolina × 2, livada × 3, medjina, njiva × 4, kruška, padina, luka, ornica, pašenica.*

GOLEMO: *drvo × 3, zabe × 2, priče.*

GOLEMI: *zanovet, kamen, lom, lug, rid, šib.*

GOLEME: *buke.*

c) Nema primera iz ove zone.

Na osnovu izloženog materijala možemo da zaključimo da se pominjanje dijalekatske osobine veoma dobro reflektuju u mikrotoponimiji Prizrensko-timočkog dijalekta. Primećujemo da svaka zona ima po nešto specifično. U zoni a) je izrazito čuvanje vokalnog *l* i finalnog *-l*; u zoni b) je izrazita crta zamena finalnog *-l* grupom *-ja*. Čuvanje grupe *mn* u zoni a) navodi na pomisao da je fonaciona stabilnost grupe *mn* u *gumno* uticala na izmenu grupe *vn* u pravcu asimilacije u reči *ramno*. U samom narodnom govoru u zoni c) izostaju mnoge od ovih osobina te ih ne možemo očekivati ni u mikronazivima.

Ako se ima u vidu da su metateza, grupa *cr*, asimilacija, zajedničke osobine Prizrensko-timočkog i Kosovsko-resavskog dijalekta očekujemo da ih sadrže i mikrotoponimi. Analiza onomastičkog materijala Kosovsko-resavskog dijalekta iz oblasti Istočnog⁵ i Središnjeg⁶ dela Metohijskog Podgora (18 i 12 sela) daje skroman broj primera.

Pribeleženo je samo devet toponima tipa *lojze*:

Lojze × 6, Pod lojze, Lojza × 2;

i jedan toponim sa grupom *cr*:

Crešnjica.

⁵ Stijović Sv., Onomastika istočnog dela Metohijskog Podgora, Onomatološki prilozi I, Beograd 1979. — skr. Stij. 1.

⁶ Stijović Sv., Onomastika središnjeg dela Metohijskog Podgora, Onomatološki prilozi II, Beograd 1981. — skr. Stij. 2.

Dijalekatske osobine nisu prodrle u mikrotoponimski sistem.

Pokušamo li da potražimo mikrotoponime koji nose neke od konstatovanih dijalekatskih crta u još jednom govornom tipu, recimo Zetsko-lovcenskom (prema materijalu D. Čupića) nećemo ih naći iako ih u govoru ima.

Mikrotoponimi mogu biti nosioci govornih crta dijalekta na čijem se terenu nalaze. Na osnovu govornih osobina u njima prepoznaje se kome dijalektu pripadaju. Mikrotoponimi su karakteristični za određeni dijalekat. Zapaženo je da izvesne govorne osobine ne prodiru u onomastički sistem. Koji su to faktori koji će odlučivati o prodoru dijalektizama u onime — ne zna se. Može se pomišljati da u tome velikog udela imaju nosioci imenovanja koji svojim individualnim govornim potencijalom učestvuju u tome procesu, a isto tako, u kojoj se meri, u kom procentu, upotrebljavaju pomenute osobine u samom govornom tipu.

Karte koje će se pripremati za Onomastički atlas upravo će ovo dobro pokazati: koje će se govorne osobine uočene u dijalekatskim leksemama, u kom stepenu, u kojim arealima reflektovati u onomastičkim rečima.

Zvezdana M. Pavlović

PROLONGEMENT DES CARACTÉRISTIQUES DIALECTALES
DANS LES TOPONYMES

R é s u m é

Les éléments traités dans cet article représentent les dialectismes qui existent dans les onymes d'un tel dialecte. Ce sont, en premier lieu, les traits fonétiques par exemple: demi-voyelle, *l* vocalisé, *-l* final; les groupes de consonnes *mn*, *vn*, *sl*, *cr*.

Etudier des dialectismes dans les onymes a une valeur particulière à l'élaboration des cartes onomastiques.